

Василенко Ірина,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та світової літератур
Криворізький державний педагогічний університет

МАРКЕРИ АНДАЛУЗЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ У ПОЕТИЦІ Ф. Г. ЛОРКИ

*(Marcadores de la mentalidad andaluza en la poética de F. G. Lorca)
la voz diversa, honda, triste, ágil y alegre de España
(Rafael Alberti)*

У пропонованій статті досліджується вплив ментальності іспанського півдня на формування особливого індивідуального стилю творів Ф. Г. Лорки і поетики, що поєднала народнописенні традиції з естетикою модерної доби. Здійснено аналіз поетичних творів з метою визначення основних факторів побудови художніх текстів митця, що визначили неповторність андалузської поезії початку 20 століття.

Узагальнено наявні дослідження стилю і поетики Ф. Г. Лорки, як в іспанському, так і в українському літературознавстві, розглянуто шляхи перекладу та інтерпретації віршів і поем митця. Проаналізовано поезії Ф. Г. Лорки із збірок “Romancero Gitano”, “Poema del cante jondo”, “Llanto por Ignacio Sánchez Mejías”, які несуть відбиток особливої ментальної ідентичності андалузської лірики даного періоду. Запропоновано загальні маркери визначення специфіки іспанської лірики початку 20 століття та намічено перспективи подальших досліджень даної теми.

Ключові слова: стиль, жанр, ментальність, символ, художній образ, фламенко, дуенде, художня полівалентність, інтерпретація, саета, солеа, петенера, селгерілья.

Vasylenko I. Markers of the Andalusian mentality in the poetics of F. G. Lorca.

In this article investigates the influence of the identity of the Spanish South on the formation of a special individual style and poetics of the works of F. G. Lorca, which united folk verse traditions with the aesthetics of the modern age. The analysis of poetry works was carried out in order to determine the main factors in the construction of the artist's artistic texts, which determined the uniqueness of the Andalusian poetry of the early 20th century.

Generalized studies of the style and poetics of F. G. Lorca, both in Spanish and in Ukrainian literary studies, are considered, the ways of translation and interpretation of poetry and poetry of the artist are considered. The poetry of F. G. Lorca from the poetry collections “Romancero Gitano”, “Poema del

cante jondo”, “*Llanto por Ignacio Sánchez Mejías*”, which bear the imprint of the special identity of the Andalusian poetry of the given period is analyzed. The general markers for determining the specifics of the Spanish lyric poetry of the early 20th century are proposed, and the prospects for more research on this topic are outlined. The defining factors for determining the specifics of the Spanish lyrical literature of the early 20th century are proposed.

Key words: style, genre, mentality, symbol, artistic image, flamenco, duende, artistic polyvalence, interpretation, saeta, solea, petenera, segelery.

Актуальність статті. Лірика та драматичні твори Ф.Г.Лорки є яскравими перлинами у скарбниці світової літератури. Не лише іспанські дослідники, але й літературознавці всього світу прагнуть осягнути таємницю його творчості, настільки оригінальної, що вже протягом майже століття дає змогу знаходити несподівані смисли та інтерпретації [3, 7]. Творчий здобуток великого іспанського лірика привертає увагу своєю багатогранністю, адже Ф.Г.Лорка не лише поет, а й драматург, актор, музикант, художник, мистецтвознавець, фольклорист, дослідник, що виступав з лекціями на теми історії іспанської літератури. Яскраве життя іспанського поета, що належав до модерного «покоління 27», його поетична творчість, а особливо його трагічна смерть у перші дні громадянської війни в Іспанії, дали підстави внести його ім'я до когорти поетів-мучеників, що загинули від рук диктаторів, відстоюючи творчу свободу.

Постать «іспанського Овідія» привертає увагу не лише дослідників літератури, але й музики, в останні роки все більше поезія Ф.Г.Лорки сприймається в контексті музичного мистецтва Андалусії. Такий підхід дає можливість трактувати поеми митця як грандіозне *tablaó flamenco* (музична вистава), а модерні вірші поета в багатьох випадках трактувати через мелодію і ритм традиційних андалузських жанрів: саета, солеа, петенера, сеґерілья та ін.

Зв'язок поетичного стилю Ф.Г.Лорки з музикою є, безумовно, наслідком інтермедіальності, що властива модерній поезії в цілому (П. Верлен, П. Клодедель). Дослідники визначають, зокрема, інтермедіальність як «особливий тип внутрішньотекстових взаємозв'язків у художньому творі, що базується на взаємодії художніх кодів різних видів мистецтв» [9]. Однак, таке явище в поетичних творах Ф.Г.Лорки постає як елемент традиційної культури півдня Іспанії де слово, ритм і почуття виникають одночасно і не можуть бути поділені на різні види мистецтва.

Ураховуючи важливість світового значення поетичного доробку Ф.Г.Лорки не можна не зважати на те, що його поетичний світ сформувався на ґрунті особливого національного світосприйняття,

ментальності андалузця, адже ментальність є тією призмою, через яку людина сприймає світ і бачить себе в ньому. На нашу думку, національний і ментальний фактори є визначальними у формуванні неповторного поетичного стилю і дослідження цих факторів є актуальним.

Постановка проблеми. Метою статті є дослідження суттєвих стильових і поетичних ознак лірики Ф.Г. Лорки, які визначають оригінальність андалузької поезії і є свідченням важливості національного підґрунтя творчості великого андалузця. У статті визначаються головні параметри (маркери ментальності), які в поезіях Ф.Г. Лорки постають як у реальних образах, так і в символічних знаках (географічний простір, природа, історія, звук, колір, ритм).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатство творчості великого іспанського поета привертає увагу дослідників завдяки невичерпним можливостям трактування його трагічності, фольклорної аллюзивності та художніх контрастів. В Іспанії дослідженням лірики поета займалися багато літературознавців, щороку виходять як короткі, так і фундаментальні дослідження, зокрема, у праці Carmen Serrano Begega (*LA OBRA POÉTICA DE FEDERICO GARCÍA LORCA*) [2] аналізується історичний та літературний контекст, пропонується аналіз поезій Ф.Г. Лорки “Canción primaveral”, “Poemas del romancero gitano”, “Poemas del cante jondo”. Автор досліджує використання метафори, метонімії й синекдохи та вплив креаціонізму в поемах. Дослідник зосереджується на метафоричній мові та лінгвістичних ресурсах поезій (*lenguaje metafórico, recurso lingüístico*) [2, с. 12]. Carmen Serrano Begega визначає передовсім модерністський і навіть авангардний характер поетики митця: «*Para estudiar la metáfora de Lorca hay que convertirse en filósofo, músico y pintor. El poeta granadino consigue aunar todas las artes y mostrarlas en sus poemas, con la belleza y la precisión propias del mejor compositor musical o pintor impresionista. Es innegable que el Lorca consigue dominar la metáfora en todas sus vertientes: desde una metáfora simple e impura a la metáfora compleja, impresionista y creacionista. El uso de una gran musicalidad, el dominio de los recursos literarios*» [2, с. 27]. (Для вивчення метафори Лорки треба стати філософом, музикантом і живописцем. Поет Гранади встигає об'єднати всі мистецтва і показати їх у своїх віршах, з красою й точністю кращого музичного композитора або художника-імпресіоніста. Не можна заперечувати, що Лорці вдається домінувати над метафорою в усіх її аспектах: від простої і нечистої метафори до складної, імпресіоністичної й креаціоністської метафори). Автор репрезентує

єдність поетики Ф. Г. Лорки з живописом модерної доби, порівнюючи поезію з роботами Сальвадора Далі (Salvador Dalí). Інший дослідник Marco Antonio de la Ossa Garcí (*Federico a Lorca y la música: el flamenco y la música tradicional*), навпаки, наголошує на тісному зв'язку лірики Ф. Г. Лорки з традиційним музичним мистецтвом, зокрема, автор зазначає: «*La atracción del flamenco por los textos de Lorca es una consecuencia de este vínculo del poeta granadino con lo jondo y su interés por las formas poéticas populares. De esta tendencia dio fe en buena parte de sus libros, pero ante todo en el Romancero gitano, un intento de estilizar hacia lo culto un género popular, como en su tiempo hicieran Lope de Vega o el propio Góngora, poeta culterano por excelencia del Barroco español. Así vemos cómo muchos de los romances lorquianos están inspirados en temas populares, que tienen en ocasiones formas romancesadas tradicionales*» [8, с. 85]. (Залучення фламенко до текстів Лорки є наслідком зв'язку між поетом Гранади і глибинним традиційним мистецтвом та його інтересом до популярних поетичних форм. Про цю тенденцію говорив у більшості своїх книг, але перш за все в циганських баладах, у спробі стилізувати популярний жанр, як свого часу робив Лопе де Вега або сам Гонгора, поет культового іспанського бароко).

Вітчизняні дослідження поезії великого іспанця розпочалися ще у 1970 р., коли вийшла друком книга есе Ф. Г. Лорки «Думки про мистецтво». Передмова до цієї книги відобразила багатолітню традицію заангажованого прочитання іспанської лірики, викривлення і спекуляції навколо постаті митця: «*Життя розвіяло міф про Лорку, створений деким із його сучасників, міф про найвного поета, добре обізнаного з рідним фольклором, але далекого від насущних проблем доби, глухого до нових віянь. Міф цей складався не сам по собі. У цілому ж цей міф був вигідний офіційній франкістсько-тоталітарній Іспанії*» [5].

На сьогодні в українській компаративістиці та перекладознавстві помітна тенденція до зростання інтересу фахівців то творчості Ф. Г. Лорки. Цікавим, на наш погляд, є дослідження І. Нічаєнко та Ю. Кошій «Концепт ЖІНКА у творчості Федеріко Гарсія Лорки та його відтворення в українських перекладах В. Вовк», у якому досліджено роль і місце концепту «жінка» в драматичних творах Ф. Г. Лорки, а також способи його відтворення в українських перекладах Віри Вовк та з'ясовано сутність концепту, на основі якого вибудовуються образи у творах. Авторки звертають увагу на національно-культурні та лексичні особливості творів, «*які в перекладі нерідко приводять до застосування перекладацьких трансформацій і зумовлюють метацентричний характер перекладу*» [2, с. 65]. Важливим також є

дослідження Д. В. Сокрут «Елементи сюрреалізму в поезії Лорки», який розглядає вияви сюрреалістичної течії, що є «*надзвичайно важливим для розуміння лоркіанського ідіостилью*» [2, с. 15]. У статті О. В. Федорова «Новітня історія перекладів Федеріко Гарсія Лорки в Європі та США» проаналізовано історію та проблематику перекладів лірики, наведено результати аналізу фонічної структури віршів з подальшим перекладознавчим аналізом перекладів його творів із залученням «стратегії одомашнення» [1, с. 45].

Отже, можемо стверджувати, що поетичний світ Ф. Г. Лорки продовжує цікавити дослідників. За визначенням біографів поета, Ф. Г. Лорка був справжнім шанувальником мистецтва фламенко («*Lorca fue adaluz y fue un aficionado al flamenco*») [8, с. 65]. Південь Іспанії постає в більшості творів поета як точка відліку всіх найсакральніших поривань, звідки починається злет його таланту. Андалусія постає першим географічним маркером і джерелом його творчості: Севілья, Гранада, Кордова постають як серце півдня:

*Sevilla es una torre
llena de arqueros finos.
Sevilla para herir.
Córdoba para morir* [4].

(Севілья, то башта, несена лучникам / Севілья щоби ранити, / Кордоба щоби умирати) Вірш написаний у жанрі **саета**, що є традиційною релігійною піснею, яка виконується принципово в процесіях Страсного тижня в Іспанії, особливо в Андалусії. Автор подає образи, які водночас є картиною і глибинною таємницею: довгі ритми, лабіринти, виноградні стебла, стріла ріки, що влучає. Саета виконується під час зупинки релігійної процесії, що протягом тижня рухається вулицями андалузських міст. Ф. Г. Лорка створив цілу серію пісень цього жанру, за кожною з них біль, і краса, і музика, і неповторний світ:

*Virgen con miriñaque,
virgen de la Soledad,
abierta como un inmenso tulipán.
En tu barco de luces
vas por la alta marea de la ciudad,
entre saetas turbias y estrellas de cristal* [4].

(Мадонна у скельцях, / Мадонна Соледад, / розкрита незмірним тюльпаном. / У своєму човні світла / Пливе). Саета має назву Paso.

Так назвають величезну споруду з постаментом і ношами, на якій пливе над містом, прикрашена квітами і коштовностями, статуя Діви Марії. Особливе значення під час таких процесій має балкон, з якого відкривається містичний вид міста, яким крокують Хритос і Марія:

*La Lola
canta saetas.
Los toreritos
la rodean,
y el barberillo
desde su puerta,
sigue los ritmos
con la cabeza [4].*

(Дівчина співає саети, і її оточують тореро, і навіть перукар дотримується ритму, киваючи головою). Поезії цього жанру передають сутність звичайних речей, які набувають особливого значення в контексті. Такими є саети “Arqueros”, “Noche”, “Sevilla”, “Procesión”, “Paso”, “Saeta”, “Balcón”, “Madrugada”.

Наступний жанр поезій пов'язаний з мистецтвом фламенко. Ф. Г. Лорка пише **soleá** — пісня меланхолічного тону, тривірш, у якому перший і третій рядки римуються, а другий є вільним.

*Soleá
Vestida con mantos negros
piensa que el mundo es chiquito
y el corazón es inmenso [4].*

(Одягнена в чорні покривала думає, що світ невеликий і серце величезне).

Поезії Ф. Г. Лорки, написані в жанрах андалузських пісень, петенера (чотиривірш фламенко, пісня серйозного тону і великої драматичної інтенсивності):

*Largas sombras afiladas
vienen del turbio horizonte,
y el bordón de una guitarra
se rompe [4]*

(довгі гострі тіні / приходять з темного горизонту / і бісер гітари / розривається) та сегірілья (одна із основних частин співу фламенко)

містять образи, що подають краєвиди півдня: *спека, камінь, квітка, олива, пісок*; змальовують душу давніх міст: *башти, храми, ідальго*; подають ментальні образи: *місяць, ніч, смерть, кров, бик, вода або кінь*. Яскравим прикладом є “Poema de la siguiiya gitana”:

*Paisaje
El campo
de olivos
se abre y se cierra
como un abanico.
Sobre el olivar
hay un cielo hundido
y una lluvia oscura
de luceros fríos [4].*

(Пейзаж / Поле / оливкових дерев / розгортається і згортається / як віяло. / Над оливковим гаєм / небо затоплене / і темний дощ).

Наступним важливим кроком до розуміння поетичного фламенко є “Poemas del cante jondo”, що відкривається відомим віршем “La guitarra”:

*Empieza el llanto
de la guitarra.
Se rompen las copas
de la madrugada [4].*

«*En Poemas del cante jondo, el autor rinde homenaje a su tierra natal, Andalucía y a la cultura gitana. Intenta transmitir el sentir, el duende, sobre el que el poeta tanto reflexionó*» [2, с. 32]. (У поемах автор віддає данину поваги до рідної землі, Андалусії, та циганської культури. Прагне передати почуття, дуенде, про що так часто розмірковує поет), адже «*У натхненні вже немає людської логіки, як в уяві, лише поетична логіка, яку Лорка ототожнює з дуенде*» [2, с. 140].

Отже, найважливішими маркерами є: *канте хондо* і *дуенде*. Ф.Г. Лорка писав, що «*в усій Андалузії, від скель Хаена до мушель Кадіса, люди мовлять про дуенде, і, щойно він з'явиться, помічають його нескореним інстинктом*» [2, с. 142]. Це відомий вираз у світі фламенко, так говорять про людину, яка має особливий талант. Дуенде — як душа, чисте почуття художника, що перетворилося на чисте мистецтво. Розмірковуючи про сутність дуенде, Ф.Г. Лорка говорив про «чорні звуки», що символізують дуенде, порівнюючи їх з мистецтвом Н. Паганіні та духом музики Ф. Ніцше.

Важливою ознакою стилю Ф. Г. Лорки є також особливе тлумачення символіки кольорів: *зелений* (олива), *жовтий* (пісок арени кориди, як у поемі “Llanto por Ignacio Sánchez Mejías”), *червоний* (кров і плац тореро) і *чорний* (звук дуенде). Отже, образно-символічний світ поезій видатного іспанського поета побудований на глибинних національних символах, які не можуть бути достатньо зрозумілі без наближення до джерел світосприйняття Андалусії.

Висновки. У статті доведено, що на формування поетичного світосприйняття Ф. Г. Лорки безумовний вплив справила ментальність Андалузії, що невід’ємно пов’язана з природою, міфологією, і, перш за все, фламенко:

1. Ф. Г. Лорка, насамперед, є андалузським поетом з особливим світовідчуттям, тому його поезія є інструментом передачі глибинних смислів, властивих ментальності народу.
2. Метальними маркерами у його творах є **колір, звук, почуття**, які втілені через образи: *спека, камінь, квітка, олива, башти, храми, ідальго, місяць, ніч, смерть, бик, пісок, жінка, балкон, канте хондо, фламенко, дуенде, кров, вода або кінь*, що найчастіше представлені в характерних кольорах Андалусії: *зелений, жовтий, червоний, чорний*.
3. Ф. Г. Лорка використовує жанри фламенко і більшість його поем є поетичними tablao, де почуття і ритм доповнюють звук і колір.

Подальші дослідження даної теми будуть спрямовані на осмислення більшої кількості творів Ф. Г. Лорки і поглиблення намічених аспектів аналізу самотньої поезії митця.

Література

1. Лорка Федеріко Гарсія. Думки про мистецтво / Федеріко Гарсія Лорка; переклад і передмова Михайла Москаленка. — Київ: «Мистецтво», 1975. — 190 с.
2. Федоров О. В. Новітня історія перекладів Федеріко Гарсія Лорки в Європі та США / О. В. Федоров // Вісник ХДУ. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. — 2016. — №1. — С. 54–58.
3. Carmen Serrano Begega LA OBRA POÉTICA DE FEDERICO GARCÍA LORCA: Breve estudio de la metáfora lorquiana / Carmen Serrano Begega // Fernández Cifuentes L. Estudios sobre la poesía de Lorca. — Madrid: Ediciones ISMO, 2012. — P. 359–375.

4. García Lorca Federico. Obras completas: VI / Federico García Lorca. — Barcelona: RBA, 2007.
5. Gibson Ian. Vida, pasión y muerte de Federico García Lorca / Ian Gibson. — Barcelona: Ediciones Folio, 2003.
6. Martín Moreno Antonio. La generación literaria del 27 y la música: Jorge Guillén y Federico / Antonio Moreno Martín. — 2010. — P. 3–29.
7. García Gallardo Cristóbal L. García Lorca / García Gallardo Cristóbal L., Martínez González Francisco, Ruiz Hilillo María (coord.) // Los músicos del 27: CDMA. — Granada: Universidad de Granada, 2010. — P. 53–69.
8. Ossa, Marco Antonio de la Federico García Lorca y la música: el flamenco y la música tradicional [Електронний ресурс] / Marco Antonio de la Federico Ossa. — Режим доступу: <https://idus.us.es/xmlui/handle/11441/71084>
9. Фесенко Є.В. Інтермедіальні аспекти в літературі [Електронний ресурс] / Є.В.Фесенко // Всеукраїнська Інтернет-конференція. — 26.10.2017 р. — Режим доступу: <http://nimfilmdpu.mozello.com/vseukranska-nternet-konferencja/porvnljalne-literaturoznavstvo/params/post/1336728/>